

Anna Dąbrowska*

PROCEDURA WYBORU SĘDZIÓW AD HOC EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA W STRASBURGU

Streszczenie

Autorytet i wiarygodność Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zależy od niezależności i bezstronności jego sędziów. Celem tego artykułu jest zaprezentowanie procedury wyboru sędziów ad hoc Trybunału w Strasburgu.

Nowy art. 26 § 4 Konwencji Europejskiej wprowadza nowy system powoływania sędziów ad hoc. Zgodnie z tym artykułem, W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony. W przypadku braku takiego sędziego albo, gdy sędzia taki nie jest w stanie zasiadać, funkcję sędziego pełni inna osoba wybrana przez Przewodniczącego Trybunału z listy uprzednio przedłożonej przez tę Stronę.

Zgodnie z Regulą 29 Regulaminu Trybunału, lista powinna zawierać nazwiska od 3 do 5 osób, które państwa - strony wskazują jako uprawnione do pełnienia funkcji sędziów ad hoc przez odnawialny okres dwóch lat. Dodatkowo, lista sędziów ad hoc przedstawiona Przewodniczącemu Trybunału powinna zawierać nazwiska osób obu płci.

Słowa kluczowe: Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, sędzia, sędzia ad hoc.

Wstęp

Sędziowie *ad hoc* Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (dalej jako ETPC, Trybunał) zastępują sędziów ze składu podstawowego, w sytuacjach wyjątkowych wskazanych w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka

* Dr nauk prawnych, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Katedra Prawa, Wydział Ekonomiczny, anna.dabrowska@uthrad.pl

i Podstawowych Wolności¹ (dalej jako Konwencja, EKPC) oraz w Regulaminie Trybunału².

W związku z upływem kadencji dotychczasowych sędziów-zastępców *ad hoc* Trybunału w Strasburgu, polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dalej jako MSZ) przedstawiło, Trybunałowi 3 lipca 2014 r., nową listę pięciu sędziów *ad hoc* stosownie do Reguły 29³ Regulaminu Trybunału.

W dniu 8 lipca 2014 r. Trybunał opublikował nową listę sędziów *ad hoc* powoływanych na 2-letnią odnawialną kadencję⁴. Polską listę rozpoczyna prof. PAN dr hab. Ireneusz Kamiński, następnie prof. dr hab. Marian Kępiński, prof. dr hab. Stanisław Sołtysiński, dr hab. Małgorzata Wąsek-Wiaderek, prof. dr hab. Eleonora Zielińska⁵.

Fakt ten skłania do refleksji dotyczącej procedury wyboru sędziów *ad hoc* Trybunału w Strasburgu, którą Autorka uczyniła przedmiotem analizy. Tytułowa materia nie jest zadaniem łatwym, albowiem brak jest utrwalonych standardów w tym zakresie. Jak dotąd, nie powstał żaden akt prawny, opracowany przez Radę Europy, czy państwo członkowskie, wskazujący sposób wybierania sędziów *ad hoc*. Nie można pominąć faktu, iż forma przygotowywania list kandydatów na stanowisko sędziów stałych Trybunału w krajach członkowskich również nie doznała się uregulowania konwencyjnego. Państwa członkowskie we własnym

¹ Konwencja ustanowiła i zdefiniowała ETPC i odgrywa rolę swoistej konstytucji Trybunału w sensie jego aktu erekcyjnego. M.W. Janis, R.S. Kay, A.W. Bradley, *European Human Rights Law: texts and materials*, 3rd ed., Oxford University Press, Oxford 2008, s. 70.

² Warty uwagi jest fakt, iż pierwszy Regulamin Trybunału został przyjęty w 1959 r. Następnie został dostosowany do zmian wprowadzonych Protokołem Nr 11 do Konwencji, Dz.U. z 1998 r. Nr 147, poz. 962, oraz Protokołem Nr 14 do Konwencji, Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 587. Aktualna wersja Regulaminu ETPC dostępna jest w języku angielskim i francuskim na oficjalnej stronie internetowej Trybunału – [http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf_\(dostęp: 22.9.2014 r.\)](http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf_(dostęp:22.9.2014r.)).

³ Zmieniona przez Trybunał 17 czerwca i 8 lipca 2002 r., 13 listopada 2006 r., 29 marca 2010 r., oraz 6 maja 2013 r.

⁴ Od momentu wejścia w życie postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) i powołania Trybunału czas trwania kadencji sędziów narodowych ulegał zmianie. Przypomnijmy, iż początkowo kadencja trwała 9 lat i istniała możliwość ponownego wyboru (art. 40 ust. 1 EKPC). Na mocy Protokołu Nr 11 skrócono kadencję do lat 6, utrzymując jednocześnie możliwość reelekcji urzędującego sędziego (art. 23 ust. 1 EKPC). Aktualnie, mocą postanowień Protokołu Nr 14 sędziowie ze stałego składu Trybunału powoływani są na okres dziewięciu lat bez możliwości reelekcji (art. 23 EKPC).

⁵ Lista sędziów *ad hoc* pochodzących ze wszystkich państw członkowskich Rady Europy (dalej jako RE) dostępna jest na oficjalnej stronie Trybunału - List of *Ad hoc* judges for the year 2014 -

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/judges&c=#n1368718271710_pointer (dostęp: 22.9.2014 r.).

zakresie określają tą procedurę⁶, która charakteryzuje się znaczną odmiennością w poszczególnych krajach⁷.

Przed reformą wprowadzoną Protokołem Nr 14 powoływanie sędziów *ad hoc* uregulowane było jedynie w Regulaminie Trybunału. Aktualnie pozycja sędziów *ad hoc* kształtowana jest zarówno przez unormowania zawarte w Regulaminie ETPC, jak również w Konwencji z dnia 4 listopada 1950 r.

Wydawać by się mogło, że rola sędziów *ad hoc* jest marginalna. Założenie takie jest jednak niebывale mylne i dalece odległe od rzeczywistości. Bezspornym jest fakt, iż sędziowie zastępcy nie odgrywają pierwszoplanowej roli w Trybunale. Mimo to, niejednokrotnie zasiadali w składzie orzekającym w celu rozpatrzenia i rozstrzygnięcia bardzo ważnych spraw. W latach 2007-2010, 77 sędziów *ad hoc* (19 w 2007, 21 w 2008, 20 w 2009, 17 w 2010) brało udział w wydawaniu 516 wyroków ETPC, co stanowiło 8,3% wszystkich wydawanych w tym okresie wyroków⁸.

W praktyce polskiej sędziami *ad hoc* zostawali na ogół profesorowie prawa, zresztą potrzeba ich powoływania występowała rzadko. W sprawach dotychczas rozstrzygniętych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekło dwóch polskich sędziów *ad hoc*. Ze sprawy *Rasmussen p. Polsce* (skarga nr 38886/05, wyrok z 28 kwietnia 2009 r.) wyłączył się sędzia Lech Garlicki. W jego miejsce orzekał, w charakterze sędziego *ad hoc*, Pan profesor Roman Wieruszewski. Natomiast w sprawie *Hutten Czapska p. Polsce* (skarga nr 35014/97, wyroki

⁶ Polityzacja tego procesu w niektórych państwach i brak przejrzystości zmusiły Zgromadzenie Parlamentarne do zalecenia, aby w prasie specjalistycznej była publikowana informacja o możliwości ubiegania się o to stanowisko, kandydaci posiadali doświadczenie w dziedzinie praw człowieka, na listach kandydatów powinny widnieć obowiązkowo osoby obu płci, a sami kandydaci powinni być wymienieni w porządku alfabetycznym. Benoît-Rohmer F., Klebes H., *Prawo Rady Europy. W stronę ogólnoeuropejskiej przestrzeni prawnej*, przekład M.A. Nowicki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 75. Zob. również Zalecenie 1429(1999) Zgromadzenia Parlamentarnego, oraz uchwałę 1200(1999) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie wyboru sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Dokumenty te dostępne są w angielskiej wersji językowej na stronie internetowej Zgromadzenia Parlamentarnego - http://website-pace.net/en_GB/web/apce/documents (dostęp: 22.9.2014 r.).

⁷ W Polsce kwestie te reguluje Zarządzenie Nr 1 Ministra Spraw Zagranicznych w sprawie powołania Zespołu do spraw wyłonienia kandydatów na urząd Sędziego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, (dalej: Zespół) z dnia 13 stycznia 2012 r. D.U. MSZ z 2012 r. poz. 1. Część składową Zarządzenia stanowi Załącznik Nr 1 (Wzór oświadczenia kandydata) oraz Załącznik Nr 2 (Regulamin Zespołu do spraw wyłonienia kandydatów na urząd sędziego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu), W myśl postanowień wskazanego dokumentu, Zespół jest organem pomocniczym MSZ. Por. §1 Zarządzenia.

⁸ Annual Report 2010 of the European Court of Human Rights, Council of Europe, s. 14. Na ten temat zob. również: *Ad hoc judges at the European Court of Human Rights: an overview. Information report*, Paris 2011, s. 5.

Wielkiej Izby ETPC z 19 czerwca 2006 r. oraz 28 kwietnia 2008 r.), w miejsce sędziego Garlickiego, orzekała sędzia *ad hoc*, Pani profesor Anna Wyrozumska.

System powoływania sędziów *ad hoc*

Zgodnie z redakcją art. 26 ust. 4 Konwencji, w składzie Izby i Wielkiej Izby Trybunału zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanego państwa-strony⁹ (tzw. sędzia narodowy¹⁰). W przypadku braku takiego sędziego albo, gdy taki sędzia nie jest w stanie zasiadać, funkcję sędziego pełni inna osoba wybrana przez Przewodniczącego Trybunału z listy uprzednio przedłożonej przez tę stronę¹¹, (sędzia zastępca, *ad hoc*).

Początkowo, sędziowie *ad hoc* wskazywani byli w sposób dyskrecyjny przez państwo, przeciwko któremu toczyła się dana sprawa¹². Taki system powoływania sędziów *ad hoc* był krytykowany, albowiem wskazywano, że daje on państwu pozwanemu możliwość doboru konkretnej osoby do rozpoznania konkretnej sprawy¹³. Państwo mogło zatem wskazać praktycznie każdą osobę, którą uznało za właściwą do rozpatrzenia danej sprawy. Taki tryb korzystania, w razie potrzeby, z sędziów *ad hoc* sprzeczny był z niezależnością i niezawisłością sędziów, od których w dużej mierze zależy autorytet i wiarygodność Trybunału¹⁴. Wnukiewicz-Kozłowska w nawiązaniu do tej kwestii uważa, iż procedurze tej brakowało legi-

⁹ Od momentu powstania RE – 5.5.1949 – w poczet państw członków tej organizacji zostało przyjętych 47 państw. Polska przystąpiła do organizacji 26.11.1991.

¹⁰ Niewątpliwie, uregulowanie dotyczące obowiązkowego zasiadania sędziego narodowego w składzie Izby i Wielkiej Izby Trybunału, rozstrzygających w sprawie skarg przeciwko państwu, które dało mu nominację jest wyrazem uznania roli sędziego narodowego. M. Krzyżanowska-Mierzevska twierdzi, iż wymóg ten motywowany jest dążeniem do zapewnienia, aby w rozpoznawaniu spraw o większym ciężarze gatunkowym uczestniczył sędzia znający gruntownie system prawa krajowego. M. Krzyżanowska-Mierzevska, [w:] L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. II, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 72.

¹¹ Konwencja jedynie we wskazanym powyżej przepisie odnosi się wprost do instytucji sędziów *ad hoc*. Bardziej szczegółowe kwestie dotyczące opisywanej instytucji znajdują się w Regulaminie Trybunału.

¹² Osoba ta musiała posiadać kwalifikacje wymagane od sędziego uregulowane przepisami Konwencji i musiała zachować zdolność bezstronnego orzekania (nie mógł więc zachodzić żaden z powodów uzasadniających wyłączenie sędziego, zgodnie z Regułą 28 Regulaminu ETPC) oraz być w stanie sprostać wymaganiom dyspozycyjności i obecności na posiedzeniach Trybunału poświęconych danej sprawie.

¹³ M. Krzyżanowska-Mierzevska, [w:] L. Garlicki (red.), *Konwencja...*, op.cit., s. 73. *Protocol No. 14 and the Reform of the European Court of Human Rights*, P. Lemmens, W. Vansenhole (eds.), Antwerpen-Oxford 2005, s. 25.

¹⁴ Wymagania takie wynikają m.in. z art. 6 EKPC, w myśl, którego: „każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd (...)”.

tymizmu, skoro pozwalała ona państwu wyznaczać sędziego *ad hoc* już po rozpoczęciu procedury¹⁵, co naruszało zasadę niezależności¹⁶.

Zmiana Reguły 29 Regulaminu ETPC, dokonana przez Trybunał w marcu 2010 r., wprowadziła nowy system, zgodnie z którym każde państwo ma obowiązek przedłożenia listy, zawierającej nazwiska od trzech do pięciu kandydatów do pełnienia urzędu sędziego *ad hoc* przez odnawialny okres dwóch lat. Wskazane osoby muszą posiadać kwalifikacje wymagane przez art. 21 ust. 1 Konwencji.

Istotne zmiany w przedmiocie wyboru sędziego *ad hoc* wprowadził również Protokół Nr 14 do Konwencji¹⁷, albowiem sędziego *ad hoc*, w razie potrzeby, wybiera obecnie Przewodniczący Trybunału z listy przedstawionej wcześniej przez państwo¹⁸, o której mowa powyżej, a nie jak dotychczas państwo. Zmiana trybu powoływania sędziów *ad hoc* niewątpliwie zmieniła w tym względzie zakres państwa, które ma aktualnie, w tej materii znacznie mniej do powiedzenia.

Jeżeli dane państwo nie przedstawi Przewodniczącemu Trybunału listy sędziów *ad hoc* w terminie 30 dni lub zdarzy się sytuacja, w której lista będzie zawierała mniej niż trzech kandydatów spełniających łącznie wszystkie wymogi sprawowania funkcji sędziego zastępcy, Przewodniczący Trybunału wzywa państwo do wskazania nazwisk spośród obecnych sędziów Trybunału, którzy będą pełnili taką funkcję w razie potrzeby. Państwo ma 30 dni na wskazanie takich sędziów. Przewodniczący ETPC wyznacza dowolnego sędziego spośród sędziów stałych na sędziego *ad hoc* w przypadku, gdy państwo nie przedstawiło, ani listy sędziów *ad hoc*, ani sędziego stałego, który ma zasiadać jako sędzia *ad hoc* tego państwa. Taka sama sytuacja ma miejsce, gdy Przewodniczący uznał, że mniej niż trzy osoby ze wskazanych przez dane państwo na liście sędziów *ad hoc* mogą zasiadać w danej sprawie¹⁹.

Wyżej opisana procedura wskazania sędziego *ad hoc* przez Przewodniczącego Trybunału zupełnie odbiega od standardów wyboru sędziów stałych Trybunału

¹⁵ Gdy treść danej skargi była już znana, co wzbudzało wątpliwości odnoszące się do niezawisłości sędziów *ad hoc*. S. Lagoutte, *The Future of the European Human Rights Control System: Fighting with Its Back to the Wall*, [w:] S. Lagoutte, H.O. Sano, P. Scharf Smith (eds.), *Human Rights in Turmoil. Facing Threats, Consolidating Achievements*, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands 2007, s. 25-48.

¹⁶ A. Wnukiewicz-Kozłowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka*, [w:] J. Kolasa (red.), *Współczesne sądownictwo międzynarodowe. Tom I. Zagadnienia instytucjonalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, s. 296.

¹⁷ Szerzej o reformie zob. m.in.: L. Caflisch, *The Reform of the European Court of Human Rights: Protocol No. 14 and Beyond*, "Human Rights Law Review" 6:2 (2006), s. 403-415; *Protocol No. 14...*, op.cit.; Wilbrandt-Gotowicz M.B., *Reforma system Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Wydawnictwo Adam Marszłek, Toruń 2007. A. Dąbrowska, T. Dąbrowski, *Usprawnienie działalności Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, „Prawo Europejskie w praktyce” 2013, Nr 4(106), s. 117-127.

¹⁸ Por. art. 26 ust. 4 EKPC.

¹⁹ Por. Reguła 29 ust. 2 Regulaminu Trybunału.

dokonywanych przez Zgromadzenie Parlamentarne, którego kompetencja w tym zakresie została zupełnie pominięta²⁰.

W myśl postanowień Regulaminu Trybunału, „państwowa” lista sędziów powinna uwzględnić przedstawicieli obu płci. W nawiązaniu do tej kwestii, nie można pominąć faktu, iż jednym z problemów związanych z procedurą wyboru sędziów Trybunału, jakie wywołały dwie rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego: nr 1366(2004) i 1426(2005), było m.in. zalecenie, aby rządy państw członkowskich umieszczały wśród kandydatów przynajmniej jedną kobietę. W rezultacie listy zawierające wyłącznie kandydatury mężczyzn zaczęły być z tego powodu odrzucane²¹. Jako przykład można wskazać listę sędziów *ad hoc* przedstawioną Trybunałowi w 2012 r. przez Belgię, na której zgłoszono trzech mężczyzn.

Parytet płci kandydatów na stanowisko sędziów Trybunału ma również swoje odniesienie w Regule 14 Regulaminu, zgodnie z którą przy obsadzaniu stanowisk, Trybunał dąży do zapewnienia zrównoważonej reprezentacji płci²².

Uzupełnieniem listy sędziów *ad hoc* są dane biograficzne osób, których nazwiska wymienione są na liście. Regulamin Trybunału wskazuje jednocześnie, że osoby, których nazwiska widnieją na liście, nie mogą reprezentować żadnej strony lub strony trzeciej w jakimkolwiek charakterze w postępowaniu przed Trybunałem.

Sędzia *ad hoc* składa przysięgę lub uroczyste oświadczenie, przewidziane w Regule 3 Regulaminu ETPC²³, na początku pierwszego po jego wyznaczeniu posiedzenia dla rozpatrzenia sprawy. Czynność ta podlega zaprotokołowaniu²⁴.

Od sędziów *ad hoc* wymaga się pozostawania do dyspozycji Trybunału i, z zastrzeżeniem art. 26 ust. 2 Konwencji²⁵, obecności na posiedzeniach Izby.

Zdarzają się również sytuacje, w których państwa w ogóle nie mają list sędziów, których można by wskazać jako sędziów *ad hoc*²⁶. Taka sytuacja, niewąt-

²⁰ W świetle art. 22 Konwencji, sędziowie wybierani są przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy z listy trzech osób przedstawionych przez państwa członkowskie po przystąpieniu nowego państwa do Konwencji lub po upływie kadencji sędziego.

²¹ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej: Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2013, s. 30.

²² Ciekawe spostrzeżenia w tym przedmiocie przedstawiła A. Mowbray, *The Consideration of Gender in the Process of Appointing Judges to the ECHR*, „Human Rights Law Review” 2008, Nr 8(3), s. 549-559.

²³ „Przysięgam” - lub „Uroczyście oświadczam” - „że będę wypełniać swe funkcje jako sędzia zgodnie z nakazami honoru, w sposób niezawisły i bezstronny oraz że zachowam w tajemnicy wszelkie narady”.

²⁴ Por. Reguła 29 ust. 4 Regulaminu.

²⁵ Zgodnie z tym przepisem, sędzia wybrany z ramienia zainteresowanej Układającej się Strony lub, tam gdzie to właściwe, inny sędzia z wyboru albo sędzia *ad hoc* wyznaczony zgodnie z Artykułami 29 i 30 może być zwolniony przez Przewodniczącego Izby od uczestniczenia w posiedzeniach poświęconych kwestiom przygotowawczym lub proceduralnym. Na potrzeby takich posiedzeń zasiada pierwszy sędzia zastępca.

pliwie przyczynia się do wydłużenia czasu orzekania przez Trybunał. Autorka *de lege ferenda* postuluje, by państwa-strony Konwencji dokładały wszelkich starań celem zaproponowania list sędziów *ad hoc*.

Upřednie przygotowanie listy kandydatów jest tym bardziej uzasadnione, iż często zaistnienie przeszkód wobec sędziego tytularnego ma charakter nagły i wcześniej nieprzewidywalny, a modyfikacja ta zapewnić powinna szybkie wyznaczenie kolejnego sędziego, co zapobiegać będzie przestojom w prowadzonych postępowaniach²⁷.

Niemówność orzekania, wyłączenie się lub zwolnienie od orzekania sędziego narodowego

Kwestie dotyczące niemożności orzekania, wyłączenia się, czy zwolnienia od orzekania sędziów ze składu stałego Trybunału mają istotne znaczenie z punktu widzenia prowadzonych rozważań, albowiem są to sytuacje, w których nastąpi konieczność wyznaczenia sędziego *ad hoc*.

Zgodnie z postanowieniami Reguły 29 ust. 1 a) Regulaminu Trybunału, jeżeli sędzia wybrany z ramienia zainteresowanego państwa-strony jest niezdolny do zasiadania w Izbie²⁸, wyłącza się lub zostaje zwolniony albo jeżeli brak jest takiego sędziego, Przewodniczący Trybunału wybiera sędziego *ad hoc* uprawnionego do udziału w rozpatrywaniu sprawy z upřednio złożonej przez państwo listy.

Powołanie sędziego *ad hoc* jest więc konsekwencją niemożności zasiadania w składzie Trybunału sędziego narodowego. Biorąc pod uwagę tą kwestię istotne są uregulowania dotyczące: niezdolności do udziału w sprawie, wyłączenia się lub zwolnienia wskazane w Regule 28 Regulaminu. W myśl wykładni ust. 1 tego przepisu, sędzia, który nie może uczestniczyć w posiedzeniach, na które został wezwany, zgłasza to tak szybko, jak to możliwe Przewodniczącemu Izby.

Sędzia nie może uczestniczyć w rozpatrywaniu sprawy, jeżeli:

a) jest osobiście zainteresowany jej wynikiem, w tym jeżeli pozostaje w związku małżeńskim, relacji rodzicielskiej lub innej relacji w ramach najbliższej rodziny, relacji osobistej lub zawodowej albo relacji podporządkowania z którąkolwiek ze stron;

²⁶ Na liście sędziów *ad hoc* opublikowanej przez Trybunał dnia 8 lipca br. brak jest sędziów zastępców z Armenii, Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii, Danii, Lichtensteinu, Montenegro i Serbii.

²⁷ Wilbrandt-Gotowicz M.B., *Reforma systemu...*, op.cit., s. 75.

²⁸ Zgodnie z EKPC, w składzie Izby zasiada siedmiu sędziów, jednakże na wniosek Zgromadzenia plenarnego Trybunału, Komitet Ministrów może, na zasadzie jednomyślnej decyzji i na czas wyznaczony, zmniejszyć do pięciu liczbę sędziów w Izbach. Regulamin Trybunału wskazuje skład osobowy Izby, zgodnie z którym oprócz sędziego narodowego w każdej sprawie w skład Izby wchodzi Przewodniczący Sekcji w drodze rotacji spośród członków właściwej Sekcji (Reguła 26 ust. 1, ust. 2 Regulaminu).

b) jeżeli występował w sprawie uprzednio jako pełnomocnik, adwokat lub doradca strony bądź osoby zainteresowanej wynikiem sprawy albo jako członek innego, krajowego lub międzynarodowego, sądu lub komisji śledczej, lub w jakimkolwiek innym charakterze;

c) będąc sędzią *ad hoc* lub byłym sędzią z wyboru, biorącym udział w sprawie z mocy Reguły 26 ust. 3 Regulaminu ETPC (czyli kiedy kontynuuje udział w rozpoznawaniu sprawy jeszcze po zakończeniu swego mandatu), zajmuje się jakąkolwiek działalnością polityczną, administracyjną lub jakąkolwiek działalnością zawodową, która jest nie do pogodzenia z jego niezawisłością lub bezstronnością;

d) wyrażał publicznie, przez środki przekazu, pisemnie, poprzez jego działania publiczne lub i w inny sposób, opinie, które, oceniając obiektywnie, mogą niekorzystnie wpłynąć na jego bezstronność oraz wtedy, kiedy jego niezawisłość lub bezstronność mogą być zasadnie poddane w wątpliwość z jakiegokolwiek innej przyczyny²⁹.

Jeżeli sędzia uważa, że zachodzą okoliczności uzasadniające wyłączenie się z rozpoznawania sprawy, zgłasza to Przewodniczącemu Izby, który zwalnia tego sędziego od udziału w sprawie (Reguła 28 ust. 3 Regulaminu ETPC). Sędziego zastępuje wówczas w postępowaniu inny sędzia, a gdy wyłącza się sędzia krajowy, zastępuje go sędzia powołany *ad hoc*.

W przypadku jakiegokolwiek wątpliwości po stronie zainteresowanego sędziego lub Przewodniczącego co do istnienia jednej z przyczyn uzasadniających zwolnienie, kwestię tę rozstrzyga Izba. Po wysłuchaniu stanowiska zainteresowanego sędziego, Izba naradza się i głosuje bez jego udziału. Na potrzeby narady i głosowania w Izbie w tym przedmiocie jego miejsce w Izbie zajmuje pierwszy sędzia zastępca (Reguła 28 ust. 4 Regulaminu).

Warunki sprawowania urzędu sędziów *ad hoc*

W myśl Regulaminu Trybunału, sędzia *ad hoc* musi posiadać kwalifikacje wymagane przez artykuł 21 ust. 1 Konwencji, nie może być niezdolny do udziału w sprawie z jakichkolwiek przyczyn określonych w Regule 28 Regulaminu (wskazane zostały powyżej) oraz musi być w stanie sprostać wymaganiom dyspozycyjności i obecności na posiedzeniach Trybunału poświęconych danej sprawie³⁰.

²⁹ Por. Reguła 28 Regulaminu Trybunału.

³⁰ Por. Reguła 29 ust. 1 c) Regulaminu Trybunału.

Zgodnie z postanowieniami EKPC, sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym³¹ i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji³². Zdaniem A. Bisztygi, sformułowanie to stanowi niemal dosłowne powtórzenie określenia wymogów stawianych kandydatom na sędziów Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w art. 2 jego Statutu³³, pominiawszy jednak końcowe słowa „w prawie międzynarodowym”. Oznacza to, iż takie przedmiotowe zawężenie kompetencji nie dotyczy kandydatów na sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka³⁴.

Jak dotąd przesłanka „najwyższego poziomu moralnego” nie doczekała się zdefiniowania konwencyjnego ani wyjaśnienia czy rozwinięcia w Regulaminie ETPC. Zgromadzenie Plenarne Trybunału 23 czerwca 2008 r. uchwaliło Zasady Etyki Sędziowskiej, które mogą stanowić pewne doprecyzowanie tej problematyki. Zgodnie z postanowieniami tego dokumentu sędziowie powinni m.in.:

- zachowywać się w sposób odpowiadający wymogom poziomu moralnego i służący umocnieniu pozycji i autorytetu Trybunału,
- wykonywać swoje obowiązki w sposób staranny, utrzymywać wysoki poziom kwalifikacji zawodowych i dążyć do stałego ich rozwijania,
- zachowywać najwyższą dyskrecję w kwestiach o poufnych lub tajnym charakterze dotyczącym funkcjonowania Trybunału.

³¹ Zdaniem M. Krzyżanowskiej-Mierzewskiej, zwrot „o najwyższym poziomie moralnym” należy rozumieć tak, jak w rozumieniu ustawy o sądach powszechnych rozumiemy pojęcie „nieskazitelny charakter”. M. Krzyżanowska-Mierzevska, *Skarga do Europejskiego...*, op.cit., s. 214.

³² Jak słusznie zauważa R. Balicki, Konwencja stawia kandydatom na sędziów wysokie wymagania formalne i etyczne. R. Balicki, *Europejski system ochrony praw człowieka*, [w:] A. Florczak, B. Bolechów (red.), *Prawa człowieka a stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 77. M. Kowalski w nawiązaniu do tej kwestii dodaje, iż wymogi te są wiążące zarówno dla państw-stron w doborze kandydatów do przedstawienia na wyżej wspomnianej liście, jak i dla Zgromadzenia w dokonaniu ostatecznego wyboru. Tym samym, w związku z lakonicznym uregulowaniem w samej EKPC zasad wyboru sędziów i przy jednoczesnym powierzeniu tej kompetencji Zgromadzeniu, na tym właśnie organie Rady Europy spoczywa obowiązek doprecyzowania procedury wyboru. M. Kowalski, *Pierwsza opinia doradcza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2008, Nr 7, s. 49-50. Zob. również: Mowbray A.R., *Cases and materials on the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2007, s. 17-18; A. Drzemczewski, *Election of Judges at the Strasbourg Court: An Overview*, „European Human Rights Law Review” 2010, Nr 4, s. 377.

³³ Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie Ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945r. Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90.

³⁴ Bisztyga A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice 1997, s. 54.

Formalnie sędziowie *ad hoc* nie muszą spełniać pozakonwencyjnych wymogów sprawowania urzędu takich jak np. znajomość języków obcych³⁵, czy systemów ochrony praw człowieka. Praktyka wskazuje jednak, że państwa członkowskie wskazując na swych listach sędziów *ad hoc* biorą pod uwagę również i te kryteria. Zatem byłoby dobrze, gdyby sędziowie *ad hoc* legitymowali się takimi samymi umiejętnościami, jak sędziowie ze składu stałego Trybunału. Wszyscy powinni reprezentować najwyższy poziom kwalifikacji, biorąc pod uwagę zarówno wiedzę merytoryczną, jak również znajomość języków obcych. Kryteria te mają bowiem istotne znaczenie dla zapewnienia odpowiedniego autorytetu Trybunału jako organu, w skład którego wchodzi osoby na najwyższym poziomie prawniczym i moralnym³⁶.

Konwencja w art. 21 nie nakłada obowiązku, by sędziowie ze składu stałego Trybunału byli obywatelami państw, które przedkładają ich kandydaturę. Wymóg ten nie dotyczy również kandydatów na sędziów *ad hoc*³⁷.

Z lektury postanowień Konwencji dowiadujemy się, że sędziowie *ad hoc*, podobnie, jak „sędziowie narodowi” zasiadają w Trybunale we własnym imieniu³⁸. Nie są zatem reprezentantami „swoich” państw i ich interesów. Należy jednak mieć na uwadze fakt, iż mimo to, są jedynym „źródłem” bezpośredniej i pogłębionej wiedzy o systemie prawnym, języku oraz kulturowych i innych tradycjach tego państwa³⁹.

Zakończenie

Po przeanalizowaniu powyższych rozważań dotyczących trybu wyboru sędziów *ad hoc* Europejskiego Trybunału Praw Człowieka nasuwa się wniosek, iż

³⁵ Językami urzędowymi ETPC jest język angielski i język francuski. Istotnym jest zatem, by również sędzia zastępca posiadał taką znajomość przynajmniej jednego z tych języków, która umożliwi mu pracę. Większość materiałów sporządzana jest tylko w jednym z języków Trybunału, więc byłoby dobrze, gdy sędziowie posiadali biegłą znajomość jednego języka i przynajmniej bierną znajomość drugiego z nich.

³⁶ Wybór sędziów powinien opierać się na ocenie merytorycznej, uwzględniać powinien głównie ich kwalifikacje, integralność, zdolności i wydajność pracy. Por. T. Romer, *Sędziowie w działalności Rady Europy*, [w:] H. Machińska (red.), *60 lat Rady Europy. Tworzenie i stosowanie standardów prawnych*, Wydawnictwo Wiedza i Praktyka Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 338.

³⁷ Przed reformą wprowadzoną mocą Protokołu Nr 11 do Konwencji dwie osoby, z listy nominowanej przez każde państwo-stronę Rady Europy, musiały być obywatelami tych państw. Por. J.G. Merrills, *The development of international law by the European Court of Human Rights*, Manchester University Press, Great Britain 1993, s. 6.

³⁸ Zob. Art. 21 ust. 2 EKPC.

³⁹ Por. Opinia Doradcza ETPC z 12.2.2008 r. w sprawie niektórych kwestii prawnych dotyczących list kandydatów przedstawianych w związku z wyborami sędziów do Trybunału §52).

instytucja sędziów zastępców jest niezwykle istotna, biorąc pod uwagę sytuacje, w których, sędziowie ze stałego składu Trybunału, nie mogą zasiadać w sprawie z powodu niemożności orzekania, wyłączenia lub zwolnienia od orzekania. Choć sędziowie zastępcy nie są sędziami Trybunału sensu *stricto*, to niewątpliwie taką właśnie funkcję, w razie potrzeby, pełnią. Powołany sędzia *ad hoc* ma takie same prawa w postępowaniu jak sędzia ze stałego składu Trybunału.

Dotychczasowa zmiana procedury wyboru sędziów *ad hoc* niewątpliwie przyczyniła się do rozgraniczenia sądownictwa od systemu politycznego. Ważnym jest więc, by wszelkie procedury związane z selekcją sędziów i sędziów *ad hoc* (czy to na poziomach krajowych, czy na poziomie Rady Europy) były możliwie jak najbardziej przejrzyste, by nie powiedzieć krystaliczne. Niewątpliwie wybór najbardziej właściwych osób przekładać się będzie na jakość i skuteczność wydawanych przez Trybunał orzeczeń, co w rezultacie będzie miało przełożenie na zbudowanie niepodważalnego autorytetu Trybunału.

Celem ulepszenia mechanizmów wyboru sędziów *ad hoc* Autorka *de lege ferenda* postuluje, by Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy miało swój udział w procesie wyboru sędziów zastępców, tak jak uczestniczy przy wyborze sędziów stałych. Sugestia ta jest istotna, albowiem Zgromadzenie Parlamentarne może odrzucić listy sędziów narodowych jeśli uzna, że krajowym procedurom wyboru brak jest spójności, sprawiedliwości czy przejrzystości⁴⁰.

Poszczególne państwa członkowskie Rady Europy powinny zagwarantować klarowność i spójność procesu wyborów sędziów, korzystając w tym względzie ze standardów wypracowanych już przy okazji wyborów sędziów stałych Trybunału. Proces nominowania kandydatów będzie spełniał swoją rolę wówczas, gdy będzie odzwierciedleniem zasad demokratyzmu, niedyskryminacji i przejrzystości.

Państwa-strony Konwencji powinny zadbać o należyte, pod każdym względem, opracowanie list sędziów *ad hoc*. Również pod względem terminowego przygotowania wykazu sędziów zastępców, albowiem zgodnie z ich rolą i przeznaczeniem, nie wiadomo, kiedy nadarzy się sytuacja warunkująca konieczność ich powołania.

Summary

The authority and credibility of the European Court of Human Rights depends on the independence and impartiality of its judges. The aim of this paper is to present the election procedure of ad hoc judges to the Court in Strasbourg.

The new Article 26 § 4 of the European Convention introduces a new system of appointment of ad hoc judges. According to this Article, there shall sit as an exofficio member of the Chamber and the Grand Chamber the judge elected in respect of the High Contracting Party concerned. If there is none or if the judge is

⁴⁰ Zob. Rezolucja 1646(2009) w sprawie nominacji kandydatów i wyboru sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka - http://website-pace.net/en_GB/web/apce/documents (dostęp: 1.11.2014 r.).

unable to sit, a person chosen by the President of the Court from a list submitted in advance by the Party shall sit in the capacity of judge.

According to the Rule 29 of the Rules of Court the list should include the names of three to five persons whom the Party has designated as eligible to serve as ad hoc judges for a renewable period of two years. In addition, the list of ad hoc judges submitted to the President shall contain the names of persons of both sexes.

Keywords: European Court of Human Rights in Strasbourg, judge, *ad hoc* Judge.